CZU 340.6

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-1.04>

EXPERTIZA MEDICO-LEGALĂ PE CADAVRE ȘI BIOETICA

OSTROVARI Petru,

dr. în medicină, conf.univ.

Universitatea de Studii Europene din Moldova

REZUMAT

Tanatologia este o știință complexă cu rădăcini în filozofie, medicină și psihologie. În tanatologia medico-legală este studiat procesul de survenire a morții în condiții suspecte, modificările care apar în corpul uman după moarte, cauzele și natura decesului. Expertiza medico-legală pe cadavre aplică rezultatele tanatologice pentru a răspunde la întrebările juridice în baza datelor obținute la expertizarea cadavrelor și a “urmelor” lăsate în viață. Una din principale probleme este

bioetica – știința care determină limitele expertizării medico-legale. Scopul acestui articol este a sensibiliza opinia publică referitor la problematica tanatologiei medico-legale și legătura cu bioetica prin identificarea reperelor conceptuale și metodologice pentru importanța studierii tanatologiei medico-legale în Republica Moldova. Lucrarea descrie specificul problemelor medico-legale ale stărilor terminale, conexiunea dintre tanatologie și atitudinea față de eutanasi; clasificarea medico-legală a felului și cauzelor morții; specificul examenului medico-legal al cadavrelor; importanța cercetărilor suplimentare de laborator; drepturile și obligațiile persoanei în stadiul terminal. În concluzii este accentuată importanța studierii tanatologiei în universități.

Cuvinte-cheie: expertiza medico-legală, tanatologia, bioetica, medicină, drept.

MEDICO-LEGAL EXPERTISE ON BODIES AND BIOETHICS

OSTROVARI Petru,

PhD in medicine, Associate professor,
University of European Studies of Moldova

SUMMARY

Thanatology is a complex science with roots in philosophy, medicine, and psychology. In forensic thanatology is studied the process of death in suspicious conditions, changes that occur in the human body after death, the causes and nature of death. Medico-legal expertise on bodies applies the thanatological results to answer legal questions based on data obtained from the examination of corpses and "traces" left alive. One of the main problems is bioethics - the science that determines the limits of forensic expertise. The purpose of this article is to sensitize the public opinion on the issue of medico-legal thanatology and the connection with bioethics by identifying conceptual and methodological landmarks to promote the importance of studying forensic thanatology in the Republic of Moldova. The article describes the specifics of the forensic problems of the terminal states, the connection between thanatology and the attitude towards euthanasia; forensic classification of the type and causes of death; the specifics of the forensic examination of corpses; the importance of additional laboratory research; the rights and obligations of the person in the terminal stage. In conclusion, the importance of studying thanatology in universities is emphasized.

Key words: medico-legal expertise, thanatology, bioethics, medicine, law.

Introducere. Expertiza medico-legală pe cadavre sau tanatologia este un domeniu de investigație cu o istorie lungă. Urme ale apariției acestui domeniu important se atestă în 12 tabele aprobate la Roma în anul 448 î. Hr. care recomandau prezența obligatorie a medicului la discutarea dosarelor referitoare la victimele morții violente, dreptul la tutelă etc. O altă dovadă sunt „Pravilele” lui Vasile Lupu din 1646 care obliga medicul să stabilească gravitatea răspunderii persoanei care a produs răni mortale și ne mortale, precum și în cazul otrăvirilor, deflorării, iresponsabilității bolnavilor psihici, dereglării auzului, vorbirii etc.

La etapa actuală expertiza medico-legală constituie un domeniu independent și obiectul multor cercetări științifice, atât pe cadavre, cât și pe persoane. În practica judiciară se implementează metode și procedee noi [1].

În Republica Moldova principiile de organizare și efectuare a expertizei medico-legale sunt elucidate în Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar. Conform acestei legi obiectul de studiu al expertizei judiciare îl constituie lucrurile, substanțele, urmele, documentele, faptele, fenomenele, circumstanțele, corpul și psihicul uman, care sânt examinate în vederea descoperirii adevărului [2].

Tanatologia este o disciplină relativ nouă studiată în universitățile americane începând cu a doua jumătate a secolului trecut. Ca știință, tanatologia medico-legală este preocupată de aspectele morții, precum felul morții, cauzele morții, etapele morții etc. Metodele de cercetare sunt focusate pe examinarea externă și internă a cadavrului și a circumstanțelor faptei, inclusiv a locului faptei, îmbrăcămintei și încălțămintei victimei.

Cercetările tanatologice se efectuează în laboratoare autorizate.

Tanatologia („*Tanatos*” - zeul morții, frate cu Morfeu, zeul viselor) se ocupă cu studiul științific al fenomenelor ce preced instalarea morții și a pierderilor cauzale care succed instalarea morții. În tanatologie sunt studiate mecanismele și aspectele criminalistice ale morții, precum modificările corporale care însoțesc moartea și perioada post-mortem, dar și aspectele psihologice și sociale legate de moarte.

Tanatologia reprezintă o știință interdisciplinară, studiată la numeroase colegii și universități. Ca știință, tanatologia integrează mai multe direcții de cercetare:

- a) *tanatoetiologia* – studiul cauzei morții;
- b) *tanatopatogenia* – studiul mecanismelor morții;
- c) *tanatomorfologia* – studiul leziunilor produse de stările terminale;
- d) *tanatocronologia* – studiul evoluției fenomenelor cadaverice;
- e) *tanatoprofilaxia* – studiul cauzelor morții precece, nemotivate;
- f) *tanatoterapia* – studiul specificul reanimării din stările terminale;
- g) *tanatopraxia* – studiul metodelor și tehnicilor de conservare a cadavrelor;
- h) *etnotanatologia* – studiul obiceiurilor și ritualurilor legate de moarte de la obicei până la transformarea morții violente într-un eveniment sacru.

Tanatologia este o disciplină studiată în multe colegii și universități din lume, la fel și în Republica Moldova.

Scopul acestui articol este a sensibiliza opinia publică referitor la problematica tanatologiei și legătura ei cu

bioetica prin identificarea reperelor conceptuale și metodologice pentru importanța studierii tanatologiei medico-legale în Republica Moldova. În acest scop au fost setate următoarele obiective:

- descrierea specificului problemelor medico-legale ale stărilor terminale;
- evidențierea corelației dintre tanatologie și atitudinea față de eutanasi;
- descrierea clasificării medico-legale a felului și cauzelor morții;
- enunțarea specificului examenului medico-legal al cadavrelor;
- evidențierea importanței cercetărilor suplimentare de laborator;
- studiul drepturilor și obligațiilor persoanei în stadiul terminal.

Ipoteza cercetării: *dacă se va cunoaște specificul problemelor studiate în tanatologie, atunci această știință va cunoaște o dezvoltare ascendentă și în Republica Moldova.*

Problemele medico-legale ale stărilor terminale.

Funcțiile vitale esențiale ale omului se apreciază după viteza metabolismului, capacitatea de autoreproduce, auto-înnoire, autoreglare homeostatică, reactivitate și evoluitate. Aceste funcții încetează la moarte.

Procesul de trecere de la viață la moarte trece prin mai multe *stări terminale*. Problemele stărilor terminale sunt studiate de filosofi, biologi, medici și psihologi. De exemplu, marele filosof Hegel scria că *moartea e triumful speciei asupra individului*. Negulescu scria că „*Moartea a apărut în evoluția materiei vii ca un fenomen de adaptare, fiind necesară pentru dezvoltarea materiei vii pe pământ în cele mai bune condiții pentru progresul lumii organice*” [3]. Din perspectiva medicinei, moartea nu este altceva decât trecerea dinamică a materiei vii dintr-o formă în alta care se caracterizează prin încetarea ireversibilă a respirației, bătăilor cordului și funcției cerebrale cu dispariția cunoștinței individului. Din perspectiva biologiei, moartea reprezintă încetarea vieții. Acest fenomen, înscris în programul genetic al ființei umane, se caracterizează prin încetarea funcțiilor vitale ale organismului uman și apoi a întregului organism.

Totuși, stările terminale ale organismului uman nu pot fi definite ca o simplă problemă filosofică, biologică sau medicală, dar și psihologică, socială, etică, biochimică, fiziologică, juridică și spirituală. Moartea nu este un simplu punct de trecere de la o formă a materiei vii în alta, dar un proces complex în care încetarea activității centrilor vitali este urmată de încetarea activității tisulare.

Problemele medico-legale ale cercetării stărilor terminale sunt:

- validitatea tehnicilor de constatare a decesului sub

aspectul realității morții și a depistării urmelor de violență lezionară;

- validitatea actelor încheiate în stare de preagonie și agonie, în special a actelor civile (donatii, succesiuni, testamente, contracte, etc.) în raport cu tehnicile de reconstruire retrospectivă a faptului;
- validitatea criteriilor morții biologice;
- normele legale care stabilesc condițiile prevalării de organe pentru transplante;
- condițiile de asigurare a responsabilității întreruperii unei reanimări în situația de comă depășită de 20-60 ore;
- normele de calificare a faptelor penale efectuate în agonia morții sau în situația supraviețuirii din stări terminale.

Tanatologia și atitudinea față de eutanasi. Din cele mai vechi timpuri filosofii au accentuat importanța dreptului de a muri demn. În lucrările lui Platon, Aristotel, Diderot, Voltaire, Th. Morus, Fr. Bacon și David Hume este justificată eutanasia. Totuși, această tematică este abordată vizavi de ideile referitor la deontologia eutanasiei, esența căreia constă în faptul că viața este sacră și nu poate fi sacrificată. Prin urmare, viața și sfârșitul vieții trebuie trăite destoinic.

Etimologic, cuvântul *eutanasi* provine din unirea a două cuvinte de origine greacă, eu însemnând „bine, bun”, și thanatos însemnând „moarte”. Eutanasia constituie un act deliberat de a pune capăt vieții unui pacient cu intenția de a curma suferința acestuia. Totuși, eutanasia reprezintă o problemă extrem de complexă, iar legalizarea eutanasiei suscită aprinse dezbateri etice, medicale, juridice și religioase, punând practic în discuție limita până la care trebuie exercitată protecția dreptului omului la viață [4].

În esență sa, eutanasia este de două feluri: (a) *eutanasia activă*, care se referă la grăbirea morții în cazul bolilor incurabile, malformațiilor etc. în urma unei cereri repetate și a unei reflecții îndelungate a unui pacient și (b) *eutanasia pasivă* – neacordarea sau întreruperea asistenței medicale în situațiile terminale, în special în cazul în care există posibilitatea menținerii în viață printr-un tratament agresiv și inutil.

Asistența morții și evitarea situațiilor de distanasi (moarte penibilă) constituie o altă necesitate medicală, în epoca tehnologică de azi, care a transformat moartea în ceva obscen. Prin urmare, a muri demn constituie o ultimă datorie a omului față de absurditatea cosmică de apariție a vieții în univers, iar acceptarea morții este dovada generozității și altruismului persoanei pe pământ.

Atitudinea controversată față de eutanasi este exprimată și în cele trei tendințe globale, reprezentate în Figura 1.

Fig. 1. Tendințele de acceptare a eutanasiei

Adepții vitalismului plasează valoarea existenței fizice mai presus de nevoile personale și de destinul final al acestuia; care reprezintă nu altceva decât un model de biocomunism [5]. Adepții morții demne afirmă că persoanele care se află în agonie trebuie lăsate să aleagă timpul și modul în care vor să moară cu demnitate. Al treilea curent se înclină spre grăbirea procesului morții astfel încât în anumit moment să se oprească tratamentul în favoarea morții naturale.

Clasificarea medico-legală a felului și cauzelor morții. Stabilirea felului morții nu este întotdeauna ușor de realizat pentru medicul legist. Moartea poate fi violentă sau neviolentă. Clarificarea juridică a circumstanțelor în care s-a produs decesul persoanei constituie o problemă importantă care poate fi soluționată după efectuarea autopsiei.

Moartea violentă rezultă secundar din acțiunea unor agenți traumatici externi organismului care acționează în anumite circumstanțe, precum *accidentele*, definite ca situații în care decesul reprezintă consecința nerespectării unor norme, legi, dispoziții referitoare la desfășurarea unor activități sociale.

Moartea neviolentă este atunci când în etiopatologia sa nu poate fi implicată acțiunea unui agent traumatic extern organismului, ci exclusiv diferite cauze interne. Moartea neviolentă poate fi (a) naturală, este rezultatul îmbătrânirii fiziologice a organismului sau (b) patologică, rezultă dintr-o anumită afecțiune organică de lungă durată (spitalizare îndelungată) sau de scurtă durată (infarct miocardic).

Înainte de efectuarea autopsiei medico-legale, poate fi înaintată suspiciunea că moartea a fost violentă. O astfel de suspiciune se confirmă sau se infirmă doar prin autopsie medico-legală. Prin urmare, după efectuarea autopsiei medico-legale, inclusiv a investigațiilor tanatologice de laborator, se stabilește dacă moartea a fost violentă sau nu, precum și cauzele și condițiile/circumstanțele în care s-a produs.

Cauza morții este un termen des utilizat în expertiza legală pentru a descrie leziunile sau comorbiditățile care separat sau prin complicațiile lor sunt legate patogenetic

și provoacă moartea. În situația în care moartea survine din comorbiditățile persoanei se va aprecia interdependența dintre leziuni, complicații și moarte (geneza sau tanatogeneza). Complicația leziunii de bază sau a bolii este denumită cauză nemijlocită a morții.

În urma leziunilor provocate organismului uman moartea poate surveni nemijlocit sau peste un anumit timp. Moartea în scurt timp survine, de obicei, din cauza leziunilor incompatibile cu viața. Dacă sunt mai multe leziuni grave, concluzia despre cauza morții este formulată de expert în baza datelor și faptelor cumulative.

Examinarea persoanei decedate și descrierea leziunilor se efectuează după un procedeu prestabilit, care prevede indicarea localizării, formei, dimensiunilor, marginilor, suprafeței și aspectului țesuturilor învecinate (adiacente).

Problema privind capacitatea de activitate voluntară cu leziuni absolut mortale este dificilă pentru expertul medico-legal. La întrebarea dacă victima cu astfel de leziuni a fost capabilă să se deplaseze, să vorbească, să ceară ajutor etc., se va efectua analiza capacității fizice a victimei în baza celor spuse de martori referitor la unele sau altele acțiuni ale victimei. Este, de asemenea, recomandat de a lua în considerație localizarea, caracterul și volumul leziunilor, precum și posibilitatea evoluării șocului traumatic, a pierderii cunoștinței, a volumului și vitezei hemoragiei, starea de alcoolizare etc.

Concluzia expertului referitor la deplasarea victimei cu leziuni corporale grave și mortale cere de la ofițerul de urmărire penală o decizie de efectuare a unei expertize în comisie cu participarea specialiștilor neurochirurgi, traumatologi etc.

Una din problemele dificile, dar frecvent întâlnite se referă la constatarea faptului dacă victima a fost capabilă singură să-și producă singură leziunile corporale sau acestea au fost provocate de alte persoane. Uneori se afirmă categoric că leziunea studiată nu a putut fi provocată de victimă. În acest caz se va lua în considerație că orice leziune cauzată de victimă poate fi produsă și de altă persoană, dar nu fiecare leziune

produsă de agresor poate fi produsă independent de către victimă.

Examenul medico-legal al cadavrelor include mai multe etape:

- identificarea persoanei decedate (cadavrului);
- cercetarea cadavrului la fața locului;
- examinarea medico-legală a cadavrului;
- cercetarea cadavrului în cazul morții violente și subite.

Identificarea cadavrului include:

- a) identificarea semnelor care caracterizează particularitățile individuale ale cadavrului;
- b) căutarea pe baza datelor obținute a persoanelor dispărute;
- c) depistarea unor caractere particulare, care coincid cu cele ale persoanelor dispărute;
- d) compararea identității cadavrului cercetat și a persoanei căutate.

Cercetarea cadavrului la fața locului este efectuată în baza unei analize meticuloase a cadavrului la momentul oportun. O astfel de cercetare poate fi statică sau dinamică. De remarcat că cercetarea întârziată poate duce la pierderea multor informații prețioase.

Examinarea medico-legală a cadavrului se produce în cazul morții violente sau subite, precum și în situațiile în care a) moartea s-a produs în instituțiile medicale pe parcursul primelor 24 ore după spitalizare la un diagnostic clinic nestabilit, b) au fost identificate cadavre de persoane neidentificate, c) rudele decedatului au înaintat plângeri organelor de anchetă penală referitor la calitatea insuficientă a asistenței medicale sau a dubiilor referitor la cauza morții.

Cercetarea cadavrului în cazul morții violente și subite se efectuează cu scopul de a soluționa o serie de întrebări, adesea foarte complicate, pentru soluționarea cărora sunt importante consultațiile diferiților specialiști și efectuarea unor cercetări suplimentare.

Cercetările suplimentare de laborator. În cazul unor *suspiciuni specifice față de cauzele și tipul morții: violentă sau non-violentă, se recomandă investigații suplimentare de laborator. Cele mai solicitate sunt examenele histopatologic, toxicologic, biologic și medico-criminalistic, care se efectuează în laboratoarele specializate. Destul de necesare sunt și cercetările bacteriologice, virusologice, botanice etc., care se efectuează în baza adresării medicului legist în alte instituții specializate.*

Examenul histopatologic „*presupune examinarea microscopică, de către medicul anatomo - patolog, a probelor tisulare prelevate în timpul intervențiilor chirurgicale și microchirurgicale*” [8]. O astfel de cercetare este obligatorie atunci când datele morfologice macroscopice nu evidențiază modificări care ar elucida clar cauza și circumstanțele morții, precum și în situațiile în care este necesar de a stabili proveniența vitală, vechimea și consecutivitatea leziunilor corporale.

Etapetele examenului histopatologic sunt:

- examinarea macroscopică/ eșantionarea;
- histoprocure (fixare în formalină, includere la parafină, secționare în blocuri de parafină, colorare standard hematoxilină-eozină/ H&E);

- examinare microscopică cu lame colorate H&E;
- elaborare/ redactare rezultat HP final sau, după caz, rezultat HP parțial, în conjuncție cu informații medicale relevante (clinice, imagistice, biochimice, etc.) solicitate la recepția probei / probelor [8].

La etapa actuală examenul histopatologic reprezintă o analiză de țesut considerată cea mai bună cale pentru obținerea unui diagnostic de certitudine al leziunii suspecte. În Republica Moldova serviciile de examinare histopatologică sunt oferite în cadrul laboratorului de histopatologie Synevo [9]. În același timp, specialiștii de la Synevo oferă o gamă largă de servicii referitor la modul sănătos de viață, implicându-se în acțiuni de diagnostic și prevenție medicală.

Drepturile și obligațiile persoanei în stadiul terminal este una din problemele complexe ale tanatologiei. Dacă dreptul la viață este justificat prin multiple acte legislative, precum Declarația Universală a Drepturilor Omului, drepturile și obligațiile persoanei în faza terminală constituie un subiect deschis.

Unii autori consideră că dreptul de a muri este reprezentat de dreptul de autodeterminare a persoanei și constituie principiul fundamental al bioeticii. Bioetica este știința preocupată de studiul problemelor etice care rezultă din progresele în biologie și medicină. Constituirea și dezvoltarea bioeticii este determinată de fenomenele de transformare a eticii tradiționale, în general, și a eticii medicale, în special.

După cum remarcă Țirdea (2016), bioetica ca institut social, se impune ca o legătură de filiație între știință și morală. Omul trebuie respectat ca un tot întreg (fragmentat astăzi în gameți, embrioni, organe pentru transplant etc.), evitând abuzurile și promovând libertatea de exprimare, indiferent de situația în care se află. Cu alte cuvinte, recunoașterea dreptului de a muri este determinată de condiția respectării dreptului la viață și demnitatea omului. Suferința cauzată de bolile incurabile sau de stările de invaliditate fizică sau psihologică ar putea constitui un argument serios pentru o moarte fără suferință.

Alții sunt de părerea că sinuciderea asistată de medic și eutanasia voluntară reprezintă autodominarea și capacitatea de control a persoanei conștiente de corectitudinea deciziilor sale, oricât de neînțelese ar fi de societate. „*Ele fac parte integrantă din ethosul demnității personale ca stăpânire de sine, ce stă la baza ethosului cosmopolit liber*” [7].

În scopul soluționării unor probleme de etică sunt constituite Comitetele de Etică care au scopul de a informa, recomanda, coordona, aviza, raporta, ghida, etc. Bioetica este studiul problemelor etice care rezultă din progresele în biologie și medicină. Este, de asemenea, discernământ moral, în ceea ce privește politica și practica medicală. Totuși, Comitetele de Etică nu hotărăsc aplicarea deciziilor, cu toate că părerile experților contează în cazul elaborării politicilor. Din aceste considerente, consultarea Comitetului de Bioetică nu întotdeauna este obligatorie, ci se face ca o opțiune a medicului care îngrijește bolnavul și se confruntă cu anumite dificultăți.

Una din cele mai recente monografii pe problematica bioeticii este „*This is bioethics. An introduction*”, semnată

de Ruth F. Chadwick și Udo Schuklenk în 2020. În această monografie se afirmă că bioetica este un domeniu de cercetare dinamic care se bazează pe expertiza și metodologia interdisciplinară pentru a aborda problemele normative în domeniul sănătății, medicinei, cercetării biomedicale, biotehnologiei, sănătății publice și mediului.

Concluzii. Moartea în condiții suspecte constituie și obiectul de studiu al tanatologiei. Tanatologia medico-legală se referă la studiul morții din punct de vedere juridic, al infracționalității.

Expertiza medico-legală pe cadavre este un domeniu activ de cercetare în care se aplică principiile, normele și metodele de investigație tanatologice pentru probe și dovezi juridice.

Scopul investigațiilor realizate în acest domeniu este de a obiectiva și evalua la solicitarea organelor de justiție sau a părților implicate aspectele medicale conținute în spețele juridice cu privire la omul decedat în cadrul unui suport probatoriu științific expertal, denumit probațiune biologică.

Există un raționament medico-legal, specific acestui domeniu de activitate, care îmbină raționamentul medical al clinicianului și al morfopatologului cu raționamentul judiciar al procurorului criminalist și al judecătorului.

În umbra discuțiilor academice referitor la „Ce este omul?”, „Ce este individualitatea umană?” apar și alte chestiuni stringente cu caracter de alegere morală: cine și în ce mod poate să-și asume responsabilitatea pentru

stabilirea limitelor existenței individuale? [10]. Necitând la acest fapt, expertizele /constatărilor medico-legale se regăsește în toate cauzele juridice cu implicații medicale, precum și în toate cazurile medicale cu implicații juridice.

Omul are dreptul la viață, sănătate și moarte demnă. În cazul bolnavilor disperați adesea apare dilema: *o moarte rapidă, nedureroasă și ușoară sau o moarte lentă și chinuitoare?* Cum trebuie să procedeze medicul în cazul în care el nu mai poate ușura suferințele bolnavului sau atunci când bolnavul imploră medicul de a-i curma chinurile? Soluționarea acestor probleme este destul de complicată, în special din perspectiva bioeticii.

Principala problemă etică a eutanasiei constă în aprecierea morală a posibilității de a o folosi în practica medicală, inclusiv în situațiile dificile (sentința la moarte, boală incurabilă etc). Desigur, această problemă complexă trebuie rezolvată nu numai din punct de vedere a bioeticii, deoarece nu sunt excluse abuzuri și crime în faza terminală a individului.

Expertizei medico-legală pe cadavre nu poate fi realizată în afara respectării normelor bioeticii. Problema este că *bioetica, ca domeniul științific aplicativ, este brăzdată de multiple concepte filosofice, istorice, medicale, psihologice, decizionale etc. care deseori modelează dezbaterile aprinse, dar și destul de controversate ale specialiștilor, inclusiv pe problematica specificului expertizei medico-legală pe cadavre, metodelor, procedurilor și concluziilor tanatologice.*

Referințe bibliografice:

1. BACIU, Gh. *Expertiza medico-legală a cadavrului și persoanei*. Ghid practic. Chișinău: Centrul Editorial – Poligrafic Medicina, 2008. 178 p. ISBN 978-9975-915-35-9.
2. LEGE Nr. 68 din 14-04-2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93158&lang=ro (Vizitat 12.02.2021).
3. ANDER Z., BILEGAN I. *Medicina legală*. București, 2000.
4. STĂNILĂ, L. Obsesia terapeutică. Pro și contra eutanasiei – noi provocări ale legislației românești. 2020, <https://drept.uvt.ro/administrare/files/1481047525-lect.-univ.-dr.-laura-sta--nila--pdf>
5. WRÓBEL, S. Biocommunitism or Beyond the Biopolitical Paradigm. *Philosophy Study*, 2020, Vol. 10, No. 5, 293-308. doi: 10.17265/2159-5313/2020.05.002.
6. ZANC, I., LUPU, I. *Bioetica medicală. Principii, dileme, soluții*, Editura Medicală Universitară „Iuliu Hațieganu”, Cluj-Napoca, 2004.
7. ENGELHARDT, H. T. *Fundamentele bioeticii creștine. O perspectivă ortodoxă*. Sibiu: Ed. Deisis, 2005.
8. Examenul histopatologic. 2020. <https://www.synevo.ro/informatii-medicale/ce-reprezinta-examenul-histopatologic/> (Vizitat 12.03.2021) (Vizitat 02.03.2021).
9. Synevo Moldova. 2020. <https://www.synevo.md/noul-departament-de-histopatologie/>
10. ȚIRDEA, T. *Bioetica*. Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie “Nicolae Testemițanu”, 2016, https://library.usmf.md/sites/default/files/2019-01/Bioetica_maketare.pdf (Vizitat 22.02.2021).